

Slovenskú korunu nahradí euro

1. časť

Ing. Pavol Kyjac, Národná banka Slovenska

S blížiacim sa 1. januárom 2009 súčasne nastáva čas, keď sa oficiálne skončí používanie slovenskej koruny ako národnej meny na území Slovenskej republiky. Táto skutočnosť je súčasne vhodnou príležitosťou, aby sme si stručne pripomenuli historické korene vzniku slovenskej meny, ako aj niektoré fakty a dejinné udalosti, ktoré ovplyvňovali menový vývoj na našom území od vzniku prvých papierových peňazí po súčasnosť.

PEŇAŽNÁ REFORMA V ROKU 1892 A ZÁKLADY VZNIKU KORUNOVEJ MENY

Vznik koruny ako základnej peňažnej jednotky historicky spadá do 19. storočia, konkrétnejšie do roka 1892. Koruna (100 halierov) v tom čase – ako mena na základe uskutočnenej peňažnej reformy – nahradila v peňažnej sústave dovtedy používaný strieborný zlatník/gulden/florin. Strieborný zlatník, vzhľadom na rozdielnosť jeho kúpnej sily v porovnaní s výmennou trhovou hodnotou striebra v ňom obsiahnutom, reálne nepredstavoval kovový základ rakúskej meny. Týmto základom boli bankovky, pričom kúpnu silu zlatníka určovala predovšetkým devízová a diskontná politika emisnej banky.

Korunová mena (koruna/krone/korona) bola zavedená v zložitých politických a hospodárskych podmienkach Rakúsko-Uhorska ako tzv. zlatá mena, ktorej hlavným cieľom bolo dosiahnuť stabilitu meny a menového vývoja.

RAKÚSKO-UHORSKÁ BANKA – CEDULOVÁ BANKA

Zavedenie korunovej meny bolo podľa historických prameňov výsledkom úspešnej peňažnej politiky Rakúsko-uhorskej banky, Oesterreichisch-ungarische Bank, resp. Osztrák-magyar bank, ktorá pôsobila na území Rakúsko-Uhorska od svojho vzniku v roku 1878 prostredníctvom siete filiálok a bankových úradovní.

Hlavné ústavy Rakúsko-uhorskej banky mali sídlo vo Viedni a v Budapešti. Rakúsko-uhorská

banka si získala kredit spoľahlivej emisnej banky, darilo sa jej fungovať nezávisle od vládnej moci monarchie. Riadená bola generálnou radou, ktorej členmi boli väčšinou uznávaní ekonómovia a univerzitní profesori. Na čele banky bol guvernér.

Zlatá korunová mena však nepredstavovala priamu vymeniteľnosť bankoviek za menový kov. Obsah novej peňažnej jednotky predstavoval 0,3280 gramov rýdzeho zlata. V rámci novej sústavy mincí rakúsko-uhorskej korunovej meny boli razené strieborné mince s tou istou nominálnou hodnotou, ale s rakúskym znakom – cisárskou korunou a rakúskym nápisom na jednej strane a s uhorským znakom – uhorskou korunovačnou korunou a s uhorským nápisom na druhej strane (obr. 1 a 2).

Spoločným znakom týchto mincí bolo vyobrazenie panovníka Františka Jozefa I. s rakúskym, resp. s uhorským nápisom na prednej lícovej strane mince (averze). Na rubovej strane mince (reverze) bol rakúsky znak s označením menovej jednotky a uvedením roku vydania mince, resp. uhorský znak s označením menovej jednotky, nápisom KORONA a s uvedením letopočtu – roku razby mince. Rakúske a uhorské korunové razby mincí rakúsko-uhorskej meny boli vydávané v období rokov 1892 – 1916, značka K. B. na minci znamená, že boli razené v Kremnickej mincovni.

Obidve časti monarchie mali zákonom nariadené stiahnuť z obehu štátovky, pričom tieto boli nahradené v pomere 1 strieborný zlatník = 2 koruny. Prepočítavanie na koruny bolo účinné od

Obr. 1 Koruna z r. 1892 (vznik korunovej meny), uhorský nápis, K. B. – mincovňa Kremnica, averz.

Obr. 1 Koruna s uhorským znakom z r. 1892, reverz.

Obr. 2 Koruna z r. 1915, rakúsky nápis, averz.

Obr. 2 Koruna s rakúskym znakom z r. 1915, reverz.

Obr. 3 Päť zlatých z roku 1762, bankocedula, prvý papierový peniaz na našom území.

Obr. 4 Päť zlatých z r. 1796, bankocedula.

ZAČIATKY PEŇAŽNÍCTVA A BANKOVNÍCTVA NA SLOVENSKU

Vznik a činnosť Rakúsko-uhorskej banky do roku 1918 ako centrálnej banky dualistickej monarchie geopoliticky priamo súvisela aj s pokračujúcim formovaním bankovníctva na Slovensku. Pokračujúcim preto, lebo korene slovenského bankovníctva (peňažníctva) siahajú ešte ďalej, t. j. do obdobia pred založením Rakúsko-uhorskej banky v roku 1878, aj keď je pravda, že do rakúsko-uhorského vyrovnania v roku 1867, peňažníctvo v Uhorsku a teda aj na Slovensku nebolo príliš rozvinuté a prakticky od revolúcie v roku 1848 až do rakúsko-uhorského vyrovnania v roku 1867 nenastal vo vývoji peňažníctva výraznejší rozvoj, a to aj „vďaka“ všeobecnej hospodárskej stagnácii.

Rozvoj peňažníctva na našom území nastal až v nasledujúcich rokoch, pričom napr. zo 66 účastinných bánk a sporiteľní už v 3 týchto účastinných sporiteľniach bol slovenský kapitál. Významovo bola najdôležitejšia Sporiteľňa, úč. spol. Martin, nakoľko v Martine bolo v tom čase centrum slovenského kultúrneho a politického života.

BANKOCETLE AKO PRVÉ PAPIEROVÉ PENIAZE NA NAŠOM ÚZEMÍ

Vzhľadom na význam Rakúsko-uhorskej banky ako ceduľovej banky pre vtedajšie Rakúsko a Uhorsko, stojí za zmienku, že pokus robiť nezávislú peňažnú politiku bol daný už vznikom Rakúskej národnej banky v roku 1816 ako privilegovanej inštitúcie, prostredníctvom ktorej panovník František I. realizoval vydávanie peňazí – bankoviek. Nakoľko v 1. polovici 19. storočia sa v rakúskej spoločnosti pozeralo na rakúsku menu ako na menu kovového štandardu, vydávanie bankoviek bolo založené na krytí striebrom.

Z historického hľadiska na území habsburskej monarchie na začiatku 19. storočia platili súčasne dve meny, konvenčná mena zastúpená striebornými mincami a papierovými peniazmi, ktorými boli tzv. bankocetle, resp. bankocedule, ktoré zaviedla v roku 1762 Mária Terézia (obr. 3).

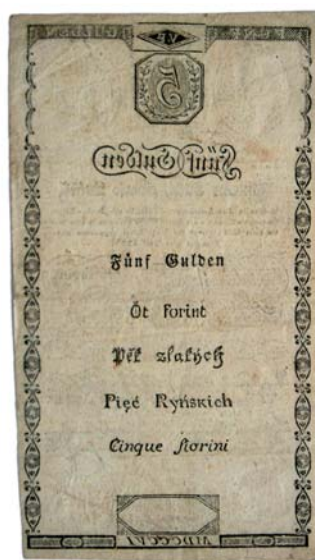
Bankocetle s nápisom Wiener-Stadt-Banco-Zettel vydávala postupne Viedenská mestská banka do roku 1806 (obr. 4 a 5). Najnižším vydaným nominálom bol 1 zlatý, najvyššou nominálnou hodnotou bolo 1000 zlatých guldenov.

V roku 1800 obeh bankocedulí dosiahol 141 mil. zlatých.

Bankocetle boli prvými papierovými peniazmi na našom území. Ich hlavným cieľom bolo nájsť finančné prostriedky na splatenie dlhu štátu na pokrytie vojnových výdavkov po prehranej vojne s Pruskom. Boli vlastne štátovkami a prostriedkom rozpočtovej politiky vlády. Na začiatku 19. storočia bankocedule začali prevažovať nad striebornými peniazmi, ich kúpna sila však vzhľadom ich enormné vydávanie pomerne rýchlo klesala. Silná inflácia a existujúci štátny dlh boli základnými predpokladmi peňažnej reformy uskutočnenej v roku 1811, pričom došlo k výraznej devalvácii rakúskej papierovej meny – bankocetlí.

1. januára 1900. Nahradenie štátoviek mincami korunovej meny sa realizovalo do roku 1903, zvyk prepočítavania zlatníkov na grajciare (1 strieborný zlatník bol delený na 100 grajciarov) však pretrvával medzi obyvateľstvom ešte dlhšie obdobie.

Zlatá korunová mena nepredstavovala plnú vymeniteľnosť korunovej meny za zlato. Zlaté mince, ktoré boli v tom čase vydávané do obehu mali skôr získať všeobecný dojem, že rakúska mena je skutočne zlatou menou. Cena zlatých mincí nebola pevne stanovená, utvárala sa podľa situácie na trhu. Vymeniteľnosť koruny bola v skutočnosti limitovaná iba na vymeniteľnosť bankoviek za devízy krajín, v ktorých táto vymeniteľnosť za zlato existovala. Koruna bola tak menou zlatej devízy.

Obr. 5 Päť zlatých z r. 1806, predná a zadná strana, bankocedula.

Tab. 1 Vývoj kurzu 100 zlatých striebra v roku 1859

	Marec	Jún	September	December
Najvyšší kurz	112,45	146,70	125,40	125,10
Najnižší kurz	105,00	142,00	117,50	122,90

Zdroj: N. Silin: Rakousko-Uherská banka.

Tab. 2 Stav štátneho dlhu ku koncu jednotlivých rokov v mil. zlatých

Rok	1862	1863	1864	1865	1866
Dlh	217,289	186,373	174,116	145,800	80,000

Zdroj: N. Silin: Rakousko-Uherská banka.

Tab. 3 Pokles bankoviek v obehu v rokoch 1862 – 1866

Rok	1862	1863	1864	1865	1866 (koncom mája)
Bankovky	426,87	396,65	375,82	351,10	267,80

Zdroj: N. Silin: Rakousko-Uherská banka.

Patentom o náprave peňažných pomerov vydaných cisárom Františkom I. v roku 1811 bola zavedená nová papierová mena tzv. „šajny“ – Einloesungsscheine (obr. 6).

Výmenné listy šajny nahradili papierové banko-cedule. Vznik novej viedenskej meny sprevádzalo prudké devalvačné znehodnotenie peňazí, pričom v roku 1811 sto zlatých guldenov v banko-cetloch sa rovnalo dvadsiatim zlatým viedenskej meny v šajnoch. Devalvačná záťaž znehodnocovania peňazí trvala do roku 1817. V deň založenia Rakúskej národnej banky k 1. 6. 1816 bolo v obehu 678 715 925 zlatých viedenskej meny.

ČINNOSŤ A ÚLOHA RAKÚSKEJ NÁRODNEJ BANKY V PEŇAŽNEJ SÚSTAVE

Od svojho založenia v roku 1816 do roku 1847 Rakúska národná banka realizovala 5 emisií bankoviek znejúcich na konvenčnú menu. Mena bola v tomto období znehodnocovaná hlavne

rôznymi emisiami štátoviek, čiže papierových peňazí. Tieto boli vydávané vo forme pokladničných listov a poukážok, mincových poukážok a tiež uhorských poukážok známejších pod označením košútkovy. Papierové peniaze – štátovky boli stiahnuté z obehu až v roku 1856. V tomto roku, ako prejav snahy o návrat k peňažnej sústave založenej na kovovom základe, bolo okrem iného vydané nariadenie, podľa ktorého bol dlžník povinný splatiť svoje záväzky veriteľovi v striebre, pokiaľ bol úver poskytnutý v striebre a pokiaľ veriteľ vyžadoval tento spôsob splatenia dlhu. Do tej doby na splatenie záväzkov boli používané bankovky.

Stále viac sa diskutovalo o tom, či by v peňažnej sústave malo byť kovovým základom namiesto striebra zlato. Toto úsilie vyústilo v roku 1857 do uzavretia zmluvy o zavedení jednotnej striebornej meny, ktorej základom bola vymeniteľnosť bankoviek za striebro. Novou menovou jednot-

Obr. 6 Schein z r. 1811.

Obr. 7 Jeden zlatník z r. 1860, A – mincovňa Viedeň, averz a reverz.

kou sa stal v roku 1857 už spomínaný strieborný zlatník/gulden/florin (obr. 7).

Strieborný zlatník ako minca, resp. výraz zlatka používaný pre papierové peniaze sa do histórie peňažnej sústavy zapísali ako rakúska mena. Cisárskym nariadením bola Rakúskej národnej banke určená povinnosť vydávať svoje bankovky len v rakúskej mene a prvýkrát v dejinách Rakúskej národnej banky bol týmto nariadením stanovený aj spôsob úhrady obiehajúcich bankoviek. Nariadenie sa však vzťahovalo len na väčšie bankovky, pričom malé bankovky 1 zlatý, 2 zlaté a 5 zlatých boli v obehu vo výške 139 124 867 zlatých bankovej meny. Úhrnná výška väčších bankoviek v obehu, ktoré sa mali vymeniť za nové bankovky, predstavovala 250 488 592 zlatých bankovej meny. Celkový rozsah výmeny za strieborné mince bol však nečakane veľký, a to malo nepriaznivý dopad na rezervy banky, čo v konečnom dôsledku vyústilo v roku 1859 do zákazu vymeniteľnosti bankoviek za striebro.

Úsilie o návrat k vymeniteľnosti meny za striebro nebol úspešný, mal za následok podstatné zmenšenie kovového pokladu v roku 1859 na úroveň 80,1 mil. zlatých. Suma obiehajúcich bankoviek, ktorých hodnota stále klesala, predstavovala 466,7 mil. zlatých, štátny dlh bol viac ako 300 mil. zlatých. Silné kolísanie kurzu striebra pôsobilo nepriaznivo na priemysel i na obchod.

REFORMNÉ OPATRENIA Z ROKU 1862

V ďalšom období menového vývoja je významnejší rok 1862, kedy mala byť situácia v Rakúskej národnej banke a peňažnej sústave upravená reformou. Účelom navrhovaných opatrení bola úprava a odstránenie dlžnickeho pomeru medzi štátom a bankou, inými slovami bol spracovaný plán splácania štátneho dlhu banke. Opatrenia mali ďalej za cieľ zlepšiť a postupne obnoviť peňažnú sústavu, pričom bola zdôrazňovaná úplná nezávislosť banky na úverových obchodoch. Štátny dlh začiatkom roka 1862 predstavoval 249,3 mil. zlatých, do roku 1866 klesol na stav 80,0 mil. zlatých.

V období rokov 1862 – 1866 došlo súčasne k silnému poklesu bankoviek v obehu. Údaje v mil. rakúskej meny uvádza tab. 3.

V máji 1866 boli bankovky 1 zlatý a 5 zlatých vyhlásené zákonom za štátovky, pričom banka poukázala čiastku 112,4 mil. zlatých, ktorá predstavovala ich celkovú výšku v obehu, vláde. Na krytie vojnových výdavkov boli vydané 2 štátovky

po 50 zlatých. Prvá z dvoch emisií štátoviek bola daná do obehu v roku 1866 (obr. 8). Znehodnotenie meny však bolo viac ako citeľné v dôsledku prehranej vojny Rakúska s Pruskom. Vláda sa v Rakúskej národnej banke zadlžovala vydávaním papierových peňazí a štátoviek bez možnosti ich vymeniteľnosti a banke dokonca uložila zákonnú povinnosť poskytnúť štátu úver podľa potreby. Situácia si vyžadovala zásadné riešenie, nakoľko týmto nariadením bolo porušené bankové privilégiu Rakúskej národnej banky.

RAKÚSKO-UHORSKÉ VYROVNANIE A VZNIK RAKÚSKO-UHORSKEJ BANKY

V roku 1867 boli v obehu štátovky vo výške 301,13 mil. zlatých a bankovky v čiastke 247,02 mil. zlatých. Kovový poklad v tom čase predstavoval spolu 108,34 mil. zlatých. Do menového vývoja a peňažných vzťahov Rakúska a Uhorska zásadne zasiahlo nové konfedačné usporiadanie štátu spojené s rakúsko-uhorským vyrovnaním v roku 1867. Riešila sa pritom aj otázka splácania štátneho dlhu a pomerného krytia nákladov, tzv. kvótami medzi obidvoma štátmi. Išlo o riešenie zásadného problému a následnú dohodu, podľa ktorej sa mali tieto štáty spoločne podieľať na krytí výdavkov monarchie.

Významnou zmenou sa v tomto čase stalo krytie peňažných emisií devízami, pričom kovové krytie bolo tvorené určeným 75 % podielom striebra a 25 % podielom zlata. Stav obeživa papierových peňazí, t. j. bankoviek a štátoviek však v nasledujúcich rokoch ďalej narastal.

FINANČNÁ KRÍZA

V roku 1873 nastala silná finančná kríza známa tiež ako tzv. viedenský krach. Išlo o obchodnú krízu, ktorá bola spojená predovšetkým s enormným zakladaním akciových spoločností a výskytom veľkých špekulatívnych burzových obchodov. Nastalo prudké znehodnotenie cenných papierov, dochádzalo k veľkým kurzovým stratám. Rakúska národná banka v tom čase na peňažnom trhu vydávala bankovky nad povolený rámec. V tom istom roku na základe cisárskeho nariadenia bolo upustené od kovového krytia vydávaných bankoviek. Kríza v roku 1873 mala pre Rakúsko-Uhorsko vážne následky. Peňažné vzťahy existujúcej peňažnej sústavy Rakúsko-Uhorska boli od roku 1878 usmerňované pôsobením Rakúsko-uhorskej banky.

Obr. 8 Päťdesiat zlatých, predná a zadná strana štátovky z roku 1866.

Historicky mimoriadne dôležitým činom Rakúsko-uhorskej banky bolo zavedenie zlatej korunovej meny v roku 1892. Aj keď nebola nikdy uzákonená povinnosť výmeny koruny za zlato, boli zavedené nové predpisy o zdaňovaní bankoviek nad povolený rámec (kontingent) a predpisy o kovovom krytí, pričom po dlhom čase boli vytvorené podmienky na stabilizáciu menových pomerov. Menový vývoj bol vyvážený aj vďaka uplatňovanej devízovej a diskontnej politike, ktorá bola prostriedkom na usmerňovanie

peňažného obehu a vývoja platobnej bilancie. V konečnom dôsledku sa vhodnou diskontnou politikou a eskontom obchodných zmeniek darilo Rakúsko-uhorskej banke udržiavať stabilitu meny, teda stabilitu koruny prakticky až do roku 1914 do obdobia vzniku I. svetovej vojny. Vojnové roky a súvisiace udalosti, ktoré vyústili do rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie v roku 1918 a ku vzniku nových štátov, predznamovali ďalšie významné zmeny aj v peňažnej sústave a menovom vývoji Slovenska, resp. Československa.

(Pokračovanie.)

Literatúra:

1. F. Vencovský: Měnový vývoj v 19. století a před první světovou válkou, Bankovníctví, 1997, č. 13, str. 10–19.
2. L. Unčovský: Začiatky centrálného bankovníctva na Slovensku, Ekonomické rozhľady, roč. 35, 2006, č. 02, str. 232–240.
3. Š. Horváth, J. Valach: Peňažníctvo na Slovensku do roku 1918, ALFA 1975.
4. N. Šilín: Rakousko-Uherská banka, Knihovna praktických príručiek, Sv. 6, 1920.